

REZUMAT

Lucrarea de față prezintă o sinteză a cercetărilor pe care le-am derulat după finalizarea și susținerea publică a tezei de doctorat din luna decembrie a anului 2000 până în prezent, precum și o reflectare a evoluției profesionale din acest răstimp. Consider că prezenta exegeză este o activitate de prezentare teologică-istorică, o acțiune importantă în cariera academică teologică congruentă cu un nivel înalt de cercetare și specializare, pe care noi considerăm că l-am îndeplinit. Lucrarea prezentată oferă o împlinire, o mulțumire aparte și o îmbogățire de înalt nivel științific, specifică misiunii teologiei academice care se promovează și se împlinește zi de zi prin interconexiunea științifică privind posibilitatea reafirmării în istorie a unității martyriei creștine, o unitate care transcende secolele prin intermediul cuvântului divin-uman și se prezintă mereu nouă, mereu actuală și vivificatoare cu trimitere directă spre sursele utilizate, primare și secundare, dar și cu sublinierea permanentă a contribuțiilor și implicărilor personale în misiunea bisericii. Dorim astfel să reflectăm cât mai fidel activitatea științifică în domeniul teologiei practice, a misiunii didactice pe care am întreprins-o în dinamica activității academice.

Cercetările noastre fundamentale se axează prevalent în domeniul teologiei pastorale istorice medievale, moderne și contemporane având ca nucleu esențial *cuvântarea* în istoria pastorației pe temeiul tradiției bizantine în spațiul românesc ortodox din secolele XVIII- azi. Teologia pastorală investigată de o serie de teologi, a acestei perioade, mai are încă multe de deslușit mai ales din perspectivele raportării și relațiilor cu Patriarhia ecumenică de la Constantinopol – capitala Imperiului Otoman, cu patriarhii, mitropoliții, episcopii și teologii care au marcat prin scrierile lor teologia, cultura și istoriografia bisericii ortodoxe a românilor din întreg spațiul carpato-dunărean.

Bibliografia cercetată ne-a condus la interpretări specifice teologiei, care ne-au determinat să facem o restituire a normelor de educație și pastorație, adică a Didahiilor emise de Mitropolitul Antim Ivireanul de la începutul secolului al XVIII-lea.

Ridicarea caterisirii (1966) mitropolitului Antim de către Sf. Sinod al BOR a dat

noi perspective cercetării teologie-istorice cu privire la pastorația și misiunea teologului Antim în specificitatea sa românească care ne conduce, pe măsura adâncirii cercetării și ne demonstrează cât de puternic a influențat Antim Ivireanul, personalitate de talia teologilor occidentali, viața instituțională bisericească românească de la începutul secolului al XVIII-lea, păstrând un specific propriu în dezvoltarea spiritualității ortodoxe românești.

În teza de doctorat am făcut o investigație asupra didahiilor lui Antim Ivireanul – cărturarul întemeietor al unei direcții culturale originale în spațiul românesc – care a conceput didahiile în legătură cu misiunea preoțimii și cu necesitățile comunităților, masiv rurale, și nu numai, din spațiul românesc.

Apariția didahiilor ca prime documente referitoare la viața religioasă și socială a românilor, la instituțiile lor laice și ecleziastice, la confirmări de stări de fapt și nu de începuturi mai vechi sau mai noi. Am abordat raportarea prin intermediul didahiilor și prin construirea interpretativ-documentară a unor argumente care să ilustreze cum Antim Ivireanul a relaționat în această provincie românească în mod direct cu Domnia, stabilind raporturi menite să articuleze o cultură și o limbă românească în biserică.

Cuvântarea lansată la acest început de secol este destinată să promoveze un cod social centrat pe morala creștină trasând direcțiile dezvoltării limbii române literare și liturgice precum și susținerii dezideratelor naționale ale românilor. Aportul didahiilor la dezvoltarea limbii române literare este incontestabil. Scriitorul și arheologul Alexandru Odobescu spune că: „numele lui Antim tipograful se va prezenta cu onoare printre cei dintâi... omul care a știut să se pună în capul luminării unui popor”.

Didahiile, prin conținutul lor teologic și eclesiologic, contribuie la construirea unui discurs religios de către ierarhia Bisericii. Ele cuprind toate elementele vieții religioase și laice pentru bunul mers al vieții publice sub autoritatea Bisericii și a Domniei, ocrotitoare a ortodoxiei după modelul bizantin, implicată în special în promovarea dezideratelor naționale.

Conținutul misionar scoate în evidență structurări publice de putere laică și eclesială (episcopii și preoți) care aparțin experienței eclesiale orientale de factură rituală constantinopolitană – aspecte din viața creștinilor români ce sunt luate în discuție de Antim în parametrii unei relații directe cu slujitorii bisericii, cu intenția de a intensifica

trăirea religioasă și ridică viața socială în comunitățile parohiale. Didahiile arată cât de masiv și direct a fost implicat Mitropolitul Antim în viața religioasă și socială a păstoriților săi și menținerea bisericii pe tradițiile ortodoxiei bizantine.

Punctul maxim al creativității sale teologice, cercetate de noi, Didahiile, arată că Antim a introdus în cadrul cuvântării religioase forma sistematică a discursului religios care îmbină ambele laturi ale culturii, atât cea religio-patristică, cât și cea laică-filosofică, formă ce își atestă pe deplin perenitatea în lumea religiosului contemporan.

Metodologia abordată a variat în funcție de sursele disponibile. Izvoarelor esențiale ale didahiilor au fost biblice, istorice-patristice în primul rând apoi laice, devenind documente care vorbesc clar despre structura discursului religios la români. De aceea, pe drept cuvânt, îl numim „dascălul” discursului teologic înainte de modern și duhovnicul misionar, meticolos, care ca un doctor, tratează prin logos creștinii veacului său și nu numai.

Abordarea noastră a marcat „in principio” cadrul istoric cu personalitățile care au patronat o adevărată „monarhie culturală”, domnitorii: Șerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu, la care se adaugă Dimitrie Cantemir, epocă culturală ce a inclus și pe ilustrul mitropolit Antim care prin acțiunile sale pastoral-misionare și capacitățile sale culturale a constituit un element de coagulare a dialogului teologie-cultură în mediul românesc și a dialogului româno-european în lumea spiritului creativ.

Rezultatul acestor cercetări a fost făcut public prin comunicări la conferințe din România, Republica Moldova, Ucraina, Belarus, prin publicarea de studii în reviste și volume apărute în România și în alte țări, prin publicarea unor cărți și coordonarea unor volume de studii privind discursul omiletic-catehetic românesc.

Lucrarea cuprinde și o prezentare a evoluției profesionale din ultimii ani, precum și planurile de dezvoltare a carierei profesionale, științifice și academice, respectiv direcțiile de cercetare ce vor fi abordate în perioada următoare. Se adaugă referințele bibliografice asociate conținutului, și nu numai, inclusiv o listă a celor mai relevante contribuții personale.

ABSTRACT

This paper portrays a synthesis of the research I have carried out after finalising and publicly presenting my PhD thesis in December, 2000 and also reflects my professional evolution in this time. I consider that this exegesis is a theological-historical presentation, an important action in the theological academic career, congruent with a high level of research and specialisation, that we consider to have fulfilled. The presented paper offers fulfilment, a special contentment and high scientific enrichment, specific to the academic theological mission which is promoted and accomplished daily through the scientific interconnection regarding the possibility to restate in history the Christian martyrdom unity, a sort of unity which transcends the centuries through the divine-human word and presents itself as always new, always modern and vivifying, with a direct link to the sources used, primary and secondary and also with the permanent highlighting of the personal contribution and involvement in the religious mission. We thus intend to reflect as faithfully as possible the scientific activity in the practical theology field and the didactic mission undertaken in the academic activity dynamics.

Our fundamental research is prevalently focusing on the medieval, modern and contemporary historical pastoral theology, having as essential core the discourse in the pastoral history based on the byzantine tradition in the Romanian orthodox area from the 18th century up to now. Pastoral theology, investigated by a series of theologians of this period, still has a lot to elucidate, especially in terms of the relationship with the ecumenical Patriarchy in Constantinople – the capital of the Ottoman Empire, with the patriarchs, metropolitans, bishops and theologians who have impacted through their writings the theology, culture and historiography of the orthodox church of the Romanians from the entire Carpathian-Danubian area.

The bibliography researched led us to an interpretation specific to theology and this determined us to restore the education and pastoral norms, i.e. the Didache issued by Metropolitan Bishop Antim Ivireanul at the beginning of the 18th century.

Metropolitan Bishop Antim's defrocking overturn (1966) decided by the Synod of the de Romanian Orthodox Church offered new perspectives to the historical-theological research regarding the pastorship and mission of theologian Antim in its Romanian specificity which leads us, as the research deepens, and proves how strongly Antim Ivireanul, a personality rising to the prestige of western theologians, influenced the Romanian Church institutional life at the beginning of the 18th century, maintaining a unique specificity in the development of the Romanian orthodox spirituality.

In the PhD thesis I have made an investigation on the Didaches of Antim Ivireanul – the founding scholar of an original cultural direction in the Romanian area, who conceived the Didaches in connection with the mission of priests and with the necessities of mainly rural communities in the Romanian area.

Didaches appeared as first documents regarding the religious and social life of Romanians, their laic and ecclesiastical institutions, confirming current states and not beginnings. I have approached the reporting through Didaches and by the interpretative-documentary construction of arguments which are able to illustrate how Antim Ivireanul related in the Romanian province directly with the Sovereignty, establishing relationships meant to articulate a Romanian culture and language in the church.

The discourse launched at the beginning of the century is destined to promote a social code centred on the Christian morale, setting the directions for the development of the Romanian literary and liturgical language and also to support the national desiderates of Romanians. The contribution of Didaches to the development of the Romanian literary language is indisputable. The writer and archaeologist Alexandru Odobescu states: „the name of Antim the typographer shall be ranked honourably at the top... nthe man who knew how to place himself in the lead of enlightening a whole people”.

The Didaches, through their theological and ecclesiologic content, contribute to building a religious discourse by the Church's hierarchy. They comprise all the elements of the religious and laic life needed for the smooth running of the public life under the

authority of the Church and of the Sovereignty, protector of orthodoxy in accordance with the byzantine model, involved especially in the promoting of national desiderates.

The missionary content highlights public structures of laic and ecclesial power (bishops and priests) that belong to the oriental ecclesial experience, ritually Constantinopolitan, aspects in the life of Romanian Christians that are discussed by Antim in terms of a direct relation with the clergymen, with the intention of intensifying the religious emotion and to stimulate the social life in parochial communities. Didaches point out how massively and directly the Metropolitan Antim was involved in the religious and social life of his parishioners and in maintaining the Church aligned to the traditions of the byzantine orthodoxy.

The Didaches researched by us – maximum point of his theological activity – show that Antim introduced in the religious homily the systematic form of the religious discourse that harmonizes both sides of culture -the religious–patristic one and also the laic-philosophical one, form which manifests completely its perennality in the world of contemporary religion.

The methodology varied according to the available sources. The essential inspiration of the Didaches was firstly biblical, historical-patristic and then laic, becoming documents which clearly speak about the structure of the religious discourse at Romanians. This is why we rightfully name him “the scholar” of the theological discourse before modernism and the meticulous, missionary confessor who, like a doctor treats through logos the Christians of his era and not only.

Our approach marked “in principio” the historical frame with the personalities that supported a real “cultural monarchy”, the rulers: Șerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu, and also Dimitrie Cantemir, a cultural age that also included the illustrious metropolitan bishop Antim who, through his pastoral-missionary actions and cultural abilities, was a coagulation factor of the theology-culture dialogue in the Romanian environment and of the Romanian- European dialogue in the world of the creative spirit.

The result of this research has been made public through speeches at conferences in Romania, Moldavia, Ukraine, Belarus, through publishing researches in magazines and publications in Romania and other countries, through publishing some books and

coordinating research publications regarding the Romanian homiletic-catechetical discourse.

The paper also contains a presentation of the professional evolution in recent years, as well as the professional, scientific and academic career development plans, respectively the research directions to be followed in the next period. Bibliographic references associated to the contents will be added and also a list with the most relevant personal contributions.

PLAN DE DEZVOLTARE A CARIEREI PROFESIONALE, ȘTIINȚIFICE ȘI ACADEMICE

Demersul pastoral istoric, susținut în teză, consider că este o afirmare a unei componente importante de cercetare din cadrul secției *Teologie practică* într-o Facultate de Teologie unde se promovează cercetarea științifică, aprofundarea și nuanțarea activităților pastoral-misionare la temelia cărora stă propovăduirea/cuvântarea religioasă, precum întâlnim în Didahii: mirenii și preoții, caracteristicile păstorului de suflete, ce înseamnă a fi sfânt, calea ascultării, roadele ascultării virtuți și păcate, cultul public.

Comunicarea/transmiterea/dialogul/discursul în public de către slujitorii Bisericii în lumea de astăzi are o importanță majoră, din mai multe puncte de vedere:

I. Pastorația privită în istorie este faptă care impulsionează pe slujitorii de azi ai Bisericii, la atitudine și provocare într-o societate de la începutul mileniului III în care apare tot mai evident o retorică anticreștină.

II. Creștinul de azi așteaptă, o cunoaștere și o prezentare a activității pastorale din fața Altarului și nu numai, iar această lucrare face parte din arealul pastoral-misionar, conform tradiției prin disciplinele teologice practice care trebuie să facă comunicarea eficientă a credinței creștine.

III. Tradiția păstrează *normele de pastorație* pentru preoți, în permanetizarea lucrării hristice și patristice, de întreită slujire: sacramentală, conducătoare și învățătoarească.

IV. Mărturisirea vieții creștine din viața socială (individuală, familială și publică) se face prin serviciile pastorale la care slujitorul se află în relație directă cu cei prezenți, prin discursul religios.

Având în vedere pastorația actuală, consider că planul de evoluție și dezvoltare a propriei cariere profesionale științifice și academice este important să se deruleze prin:

1. Continuarea cercetării privind *pastorația în istorie* prin identificarea unor noi personalități eclesiastice și nu numai, care prin cuvânt și dialog au fost stâlpi ai Bisericii românești în lume, care ne învață cum să spunem ceea ce avem de transmis în mesajul religios.

2. Modalitățile relevante de relaționare cu semenii, plecând de la limbajul religios pe înțelesul tuturor la cel academic promovat de *teologie*, au fost și sunt în preocupărilor personale privind:

- a. Parohia și pastorația în istorie;
- b. Slujirea individuală și publică în comunități multiconfesionale;
- c. Propovăduirea – responsabilitate pastorală pentru formarea creștinilor apologeți ai credinței ortodoxe;
- d. Pastorația în concepția ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române și afirmarea convingerilor religioase.

3. Promovarea unor teme de cercetare în cadrul *Teologiei practice* privind metodele de dialog și tactul discursului religios din secolul XX, din perioada totalitară.

4. Cercetarea să se deruleze prin programe și proiecte în care să fie implicați specialiști, cadre didactice, preoți, studenți, masteranzi, doctoranzi etc., la nivel mitropolitan și nu numai.

5. Conferințe, seminarii, colocvii pe teme actuale privind pastorația în lumea contemporană în țară și în diaspora românească din Europa – strategii în dialogul despre credința creștină cu necreștinii, și cu cei ce au alt punct de vedere religios.

6. Promovarea unor proiecte și programe, cu diferite parohii și organizații, privind pastorația persoanelor cu adicție și a persoanelor cu dizabilități.

7. Inițierea de cercetări pastoral-misionare, de editare a unor lucrări reprezentative privind slujirea pastoral-socială din trecut și azi în Biserica ortodoxă.

8. Programe și vizite pastoral-misionare la parohii cu studenții pentru a dezbate teme pastorale de mare actualitate – comunicarea în concret și conversația agreabilă despre credința ortodoxă.

Astfel, s-ar putea realiza și intensifica *cursuri pastorale* pentru dezbaterile unor probleme ce țin de unitatea desfășurării Sfintelor slujbe a Tainelor și ierurgiilor, a prediciei, a cuvântării ocazionale în societatea de azi unde prevalează foarte mult individualismul. Creștinismul vine cu noțiunea de comunitate, trup mistic, iar actul pastoral vizează redescoperirea acestui mod de a fi.

Tematica acestor cursuri este foarte variată, iar programul ar putea cuprinde subiecte precum: responsabilitatea și conștiința de enoriaș, comportamentul pastoral, apărarea

creinței ortodoxe, pastorația și predica la cultul public și alte servicii religioase, înmormântarea tradițională față-n față cu incinerarea propusă mai nou și la românii ortodocși; devieri de la tipicul unor slujbe, prevenirea consumului de alcool și alte droguri, dialogul cu cei care resping creștinismul și slujbele Bisericii.

În toate aceste aspecte care provocă noi moduri de abordare pastorală pentru preotul de azi, avem ca model de comunicare îndemnul Sf. Pavel: *„vorba voastră să fie totdeauna plăcută, dreasă cu sare, ca să știți cum trebuie să răspundeți fiecăruia”* (Coloseni 4, 6).